

O'ZBEK TILI FANINI O'QITISHDA “KAKOGRAFIYA”, “KARUSEL”, “BREYNRAYTING” USULLARIDAN FOYDALANISH

Narmatova Shahzoda Abdumannabovna

Andijon viloyati Jalaquduq tumani 3-maktab o'zbek tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Respublikamizda ta'limning boshqa sohalari singari o'zbek tiliga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbek tili o'quvchilarda mustaqil tafakkur ko'nikmalarini shakllantiradi, ularni o'z fikr-mulohazalarini og'zaki hamda yozma shaklda aniq va mukammal ifodalashga yo'naltiradi. Shuningdek, o'quvchining savodxonlik darajasi va jamiyatdagi mavqei o'zbek tilini o'zlashtirish jarayonida egallangan bilim, ko'nikma va malakalarga tayangan holda shakllanadi.

Ushbu maqolada yuqori sinf o'quvchilari uchun o'zbek tilining orfografiya, morfologiya va sintaksis bo'limlarini oson o'rgatish yo'llari haqida fikr yuritiladi. Bunda maqsadli ravishda o'quvchilarga turli interfaol o'yinlar, metodlar orqali xatolarga yo'l qo'yilgan matnni tuzatish usuli(kakografiya),so'zlarni turkumlarga ajratishda karusel usuli, qo'shma gap va uning turlarini ajratishda breynrayting usuli o'z ifodasini topgan.

Tayanch so'zlar: o'zbek tili, savodxonlik darajasi, bilim, ko'nikma va malakalar, orfografiya, morfologiya, sintaksis, qo'shma gap.

ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДОВ «КАКОГРАФИЯ», «КАРУСЕЛЬ», «БРЕЙНРЕЙТИНГ» В ОБУЧЕНИИ УЗБЕКСКОМУ ЯЗЫКУ

Нарматова Шахзода Абдуманнабовна

Учитель узбекского языка школы № 3 Джалакудукского
района Андижанской области

Аннотация: В нашей республике, как и в других сферах образования, особое внимание уделяется узбекскому языку. Узбекский язык формирует у учащихся навыки самостоятельного мышления, направляет их к точному и совершенному выражению своих мыслей в устной и письменной форме. Кроме того, уровень грамотности учащегося и его положение в обществе формируются на основе знаний, умений и навыков, приобретенных в процессе изучения узбекского языка.

В данной статье рассматриваются способы легкого обучения разделам орфографии, морфологии и синтаксиса узбекского языка для старшеклассников. Целенаправленно для учащихся используются различные интерактивные игры, методы исправления ошибок в тексте (какография), метод карусели при разделении слов на части речи, метод мозгового штурма при разделении сложных предложений и их типов.

Ключевые слова: узбекский язык, уровень грамотности, знания, навыки и умения, орфография, морфология, синтаксис, сложное предложение

APPLICATION OF THE METHODS "CACOGRAPHY", "CAROUSEL", "BRAINRATING" IN TEACHING THE UZBEK LANGUAGE

Narmatova Shakhzoda Abdumannabovna

Uzbek Language Teacher, School No. 3 Jalakuduk District Andijan Region

Abstract: In our republic, as in other spheres of education, special attention is paid to the Uzbek language. The Uzbek language forms students' independent thinking skills, guides them to express their thoughts accurately and perfectly in oral and written form. Furthermore, a student's literacy level and their social standing are formed based on the knowledge, skills, and abilities acquired during the study of the Uzbek language.

This article discusses ways to easily teach orthography, morphology, and syntax sections of the Uzbek language for high school students. Various interactive games,

methods for correcting errors in text (cacography), the carousel method for dividing words into parts of speech, and the brainstorming method for dividing complex sentences and their types are purposefully used for students.

Keywords: Uzbek language, literacy level, knowledge, skills and abilities, orthography, morphology, syntax, compound sentence

Zamonaviy globallashuv va axborot oqimlari keskinlashgan sharoitda har bir shaxsdan yoshlik davridan boshlab izchil va tizimli ravishda bilim egallash, intellektual salohiyatini muntazam rivojlantirish talab etilmoqda. Mazkur ehtiyoj asosida mamlakatimizda milliy qadriyatlar va ilg'or pedagogik tajribaga tayangan holda o'ziga xos ta'lim tizimi shakllantirildi. Ta'limning barcha yo'nalishlarida bo'lgani kabi, o'zbek tilini o'qitishga ham alohida e'tibor qaratilib, uni shaxs kamoloti va ijtimoiy integratsiyaning muhim omili sifatida rivojlantirish ustuvor vazifaga aylantirilgan.

O'zbek tili fani o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy tafakkurni shakllantiradi, ularni fikr-mulohazalarini og'zaki hamda yozma shaklda mantiqan izchil, uslubiy jihatdan to'g'ri va ravon bayon etishga o'rgatadi. Shaxsning savodxonlik darajasi, kommunikativ kompetensiyasi va jamiyatdagi mavqei ko'p jihatdan o'zbek tilini o'zlashtirish jarayonida egallangan nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarga bog'liqdir. Til insonning borliqqa munosabatini ifodalovchi asosiy vosita bo'lib, har qanday ijtimoiy, madaniy va ma'naviy tajriba aynan til shakllari orqali namoyon bo'ladi.

Tilning estetik va funksional imkoniyatlarini o'quvchilarga chuqur anglatish, ularda til sezgirligini shakllantirish maqsadida an'anaviy metodlar bilan bir qatorda zamonaviy axborot-kommunikatsion va interfaol pedagogik texnologiyalar ham keng joriy etilmoqda. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning muayyan qismi imlo qoidalarini yetarli darajada puxta egallamaydi, og'zaki nutqdagi talaffuzga tayanib yozish holatlari uchraydi. Ayniqsa, shevaga xos fonetik xususiyatlar orfografik savodxonlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada ayrim xatolar barqarorlashib, yozma nutqda muntazam takrorlanish xavfi yuzaga keladi.

Mazkur muammoning oldini olishda kakografiya usuli samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. "**Kakografiya**" termini lotincha **kakos** — "**yomon**", "**nojo'ya**" va **graphos** — "**yozmoq**" ma'nolaridan kelib chiqqan bo'lib, ataylab xato shaklda berilgan matnni tahlil va tuzatish orqali to'g'ri imlo ko'nikmalarini shakllantirish metodini anglatadi. Ushbu usul o'quvchilarni tahliliy fikrlashga, solishtirishga, umumlashtirishga va xulosalar chiqarishga undaydi. Eng muhimi, ularni o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni amaliy vaziyatda qo'llashga yo'naltiradi.

Masalan, unli va undoshlar imlosi yuzasidan nazariy ma'lumot berilgach, o'quvchilarga ataylab xato yozilgan so'zlarni aniqlash va to'g'rilash topshirig'i beriladi. Shuningdek, maqol va iboralar tarkibidagi orfografik yoki uslubiy xatolarni topish, ularni adabiy me'yor asosida qayta tiklash vazifasi qo'yiladi. Bunday mashqlar o'quvchilarning ko'rish, eslab qolish, taqqoslash va umumlashtirish kabi kognitiv jarayonlarini faollashtiradi, orfografik hushyorlikni oshiradi.

Tilshunoslikning muhim bo'limlaridan biri bo'lgan morfologiyani o'qitishda ham interfaol metodlar yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Morfologiya so'z turkumlarining grammatik ma'nosi va shakliy xususiyatlarini o'rganadi. Har bir turkum o'ziga xos umumlashgan grammatik ma'noga ega: ot — predmetlikni, fe'l — harakatni, sifat — belgini ifodalaydi. Biroq o'quvchilar nazariy jihatdan so'z turkumlarini bilgan holda, ularni matn tarkibida ajratishda qiyinchilikka duch kelishlari mumkin.

Shunday vaziyatlarda "**Karusel**" metodi samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Mazkur metod ichki va tashqi doira tamoyiliga asoslanadi: ichki doira o'zgarmas ishtirokchilardan, tashqi doira esa ma'lum vaqt oralig'ida almashinib turuvchi o'quvchilardan tashkil topadi. Ishtirokchilar berilgan grammatik mavzu asosida muloqotga kirishib, o'z fikrlarini asoslashga harakat qiladilar. Bu jarayon tezkor fikrlash, dalillash va muloqot madaniyatini rivojlantiradi, morfologik bilimlarni mustahkamlaydi.

Yozma nutqni rivojlantirish va grammatik konstruktsiyalarni faol qo'llashda "**Breyndayting**" (**brainwriting**) metodi alohida ahamiyatga ega. U aqliy hujum texnologiyasining yozma shakli bo'lib, ishtirokchilar o'z g'oyalarini og'zaki emas, yozma

ravishda ifodalaydilar va navbat bilan almashadilar. Har bir o‘quvchining fikri boshqalar uchun stimul vazifasini bajaradi va yangi g‘oyalarning yuzaga kelishiga zamin yaratadi. Mazkur metod tanqidiy munosabatni vaqtincha cheklash, ijodiy fikrlar oqimini rag‘batlantirish va jamoaviy hamkorlikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Masalan, qo‘shma gap turlarini mustahkamlash jarayonida sinf bir necha guruhga ajratilib, har bir guruhga ma’lum turdagi qo‘shma gaplardan foydalanib, muayyan mavzuda matn tuzish vazifasi beriladi. Bu esa o‘quvchilarning sintaktik kompetensiyasini rivojlantiradi, yozma nutqda grammatik me’yorlarga rioya qilish ko‘nikmasini mustahkamlaydi.

Umuman olganda, o‘zbek tilini o‘qitish jarayonida **“Kakografiya”**, **“Karusel”** va **“Breynrayting”** kabi interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi va savodxonligini oshirishda muhim pedagogik omil bo‘lib xizmat qiladi. Bugungi davr o‘qituvchidan ham, o‘quvchidan ham innovatsion tafakkur, izlanish va yangilikka ochiqlikni talab etadi. Zero, millatning ma’naviy boyligi va tafakkur salohiyati uning tilida mujassamdir; shu bois o‘zbek tilini mukammal egallash har bir yosh avlod vakilining muhim intellektual va fuqarolik burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. R.Ishmuhammedov, A.Abduqodirov, A.Pardayev. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent: 2008.
2. A. Mamatov. Nutq madaniyati va til normasiga oid terminlar va tushunchalar izohi. Toshkent: 2014
3. Ruscha – o‘zbekcha lug‘at. 1-jild. Toshkent: O‘zbekiston Ensiklopediyasi Bosh redaksiyasi, 1983. 414-bet.
4. N. Erkaboyeva. O‘zbek tilidan ma’ruzalar to‘plami. Toshkent: 2021
5. veb-sayt: www.tilvaadabiyot.uz
6. e-mail: til@sarkor.uz